

Nino Tsurtsumia

ნინო წურჭუმია

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Modernist Polychronotopia:

A Chronotopic Approach to Urban Timespace in James Joyce's *Ulysses*

მოდერნისტული პოლიქრონოტოპია: ქრონოტოპული კონფიგურაციები ჯეიმზ ჯოისის რომანში *ულისე*

The purpose of the present paper is to examine the representation of Dublin in James Joyce's *Ulysses* (1922) through the lens of „overarching” chronotopes (Romantic/Idyllic, Naturalistic/Documentary, Decadent/Self-referential, and avant-garde/modernist). The paper will focus on the juxtaposition of historic (diachronic) and mythic (synchronic) aspects of Dublin as a transhistorical city. The naturalistic description of urban space in "Wandering Rocks" makes sharp contrast with the hallucinatory atmosphere and phantasmagoric symbolism of "Circe" episode. In the "Penelope" episode the dichotomy between historical and mythic poles is abolished through the “spatialization of time”, unifying spatio-temporal configuration that can be referred to as “mythopoeic chronotope”.

Keywords: Dublin, chronotopic configurations, dichotomy, urban space

საკვანძო სიტყვები: დუბლინი, ქრონოტოპული კონფიგურაციები, დიქოტომია, ურბანული სივრცე

კაცობრიობის ფსიქოლოგიური და ეგზისტენციალური კავშირები ურბანულ სივრცეებთან მუდმივად იცვლება საუკუნეების იდეოლოგიური და ესთეტიკური პარადიგმების მიხედვით. მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან დასავლურ კულტურულ ცნობიერებაში ტრადიციული ფასეულობების გადაფასებამ მსოფლმხედველობრივი და ეგზისტენციალური კრიზისი გამოიწვია, რამაც, თავის მხრივ, გაუცხოებული, მარტოსული, ანონიმური და შინაგანად გაორებული პიროვნებაწარმოშვა. ჯეიმზ ჯოისის წარმოსახვითი დუბლინი ის ფრაგმენტირებული ურბანული სივრცეა, სადაც პერსონაჟების „ცნობიერების ნაკადი“ და მათი ურთიერთმიმართება სხვადასხვა ტიპის ქრონოტოპულ კონფიგურაციებშია განსხეულებული.

ამ კონტექსტში ჯეიმზ ჯოისის *ულისე*, რომელიც 1922 წელს გამოქვეყნდა, აღწერს სამი პერსონაჟის – ლეოპოლდ ბლუმის, სტივენ დედალოსისა და მოლი ბლუმის – ერთ დღეს დუბლინში – 1904 წლის 16 ივნისს. ნაწარმოები, რომელიც 18 განსხვავებული სტილით დაწერილი ეპიზოდისგან შედგება, „ცნობიერების ნაკადის“ ტექნიკის საშუალებით მკითხველს პერსონაჟების ქვეცნობიერში ჩახედვის საშუალებას აძლევს. ამავდროულად, ჯოისი ქმნის დუბლინის დეტალურ, მრავალმრიან პორტრეტს, რომელიც ერთდროულად რეალისტურიცაა და სიმბოლურიც.

ამ ნაწარმოების სიღრმისეული შესწავლისთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მიხეილ ბახტინისეული „ქრონოტოპის“ კონცეფცია, რომელიც ლიტერატურაში დროისა და სივრცის

ურთიერთკავშირს იკვლევს. ქრონოტოპი ლიტერატურულ ნაწარმოებში მხატვრული დროისა და სივრცის კომპლექსური მთლიანობაა. იგი, ერთი მხრივ, დროს ხელშესახებს და თვალსაჩინოს ხდის, ხოლო მეორე მხრივ, სივრცეს დინამიკურობას ანიჭებს, თუნდაც დროის/თხრობის დინების მიმართ. სხვაგვარად, სივრცე უძრავ მოცემულობად კი არ გვევლინება, არამედ დინამიკურ ურთიერთმიმართებას ამყარებს დროსა და მოქმედების განვითარებასთან. ქრონოტოპის ეს უნიკალური თვისება არა მხოლოდ მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ლიტერატურული ჟანრების განსაზღვრასა და დიფერენციაციაში, არამედ ასევე მონაწილეობს ნაწარმოების სტრუქტურისა და შინაარსის ფორმირებაში და ასახავს რეალური ისტორიული დროისა და სივრცის რთულ ასიმბლაციას ლიტერატურაში, რაც ხშირად ერთ ნაწარმოებში სხვადასხვა დროითი პლანის თანაარსებობას იწვევს. ბახტინის მიხედვით, სხვადასხვა ტიპის ქრონოტოპები, როგორცაა, მაგალითად, ავტორის, ცნობა-ვერცნობის, ავანტიურული, იდილიური და გზისა და შეხვედრის ქრონოტოპები, დიალოგურ ურთიერთობაში არიან ერთმანეთთან. ამრიგად, ბახტინის მიხედვით, „ქრონოტოპი მხატვრული ტექსტის ტემპორალური პროცესებისა და სივრცითი განზომილებების ინტეგრირებული ხატია... სწორედ ქრონოტოპია ის, რომ განსაზღვრავს ჟანრსა და ჟანრობრივ განსხვავებებს, რადგან ლიტერატურაში ქრონოტოპის პირველადი კატეგორია არის დრო. ქრონოტოპი მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ადამიანის სახესაც ლიტერატურაში. ადამიანის სახე ყოველთვის შინაგანად ქრონოტოპურია (Bakhtin, 1981, p. 84-85).

მოდერნისტული რომანისათვის ნიშანდობლივია რადიკალური პოლიქრონოტოპია ანუ, სხვაგვარად, იგი ერთგვარი ბრძოლის ველია, სადაც სხვადასხვა ტიპის ქრონოტოპი, ანუ სამყაროს ყოვლისმომცველი წარმოსახვითი მოდელი, ერთმანეთს ჰეგემონიისათვის ებრძვის. ნაწარმოების პერსონაჟები და მოქმედებები პირდაპირ უკავშირდებიან ამ ყოვლისმომცველი ქრონოტოპის საშუალებით წარმოდგენილ სამყაროს მოდელს. რომანში გამოყოფენ ოთხი ძირითადი ტიპის ქრონოტოპს და მათთან დაკავშირებულ პერსონაჟებს: რომანტიკული პერსონაჟი იდილიურ (“idyllic”) ქრონოტოპს უკავშირდება, ნატურალისტურ-რეალისტური – დოკუმენტურს (“documentary”), დეკადენტური (ესთეტიზმთან დაკავშირებული) – თვითრეფერენციულს (“self-referential”), ხოლო ავანგარდისტული – ჰიპერრეალისტურს (“hyperrealist”) (Keunen, 2001, p. 422).

თუ ტრადიციულ ტექსტებში ერთი ტიპის პროტაგონისტი და ქრონოტოპი დომინირებდა, ულისეში, როგორც მოდერნისტულ რომანში, ერთდროულად გვხვდება ქრონოტოპის რამდენიმე სახეობა. ეს მრავალფეროვნება და მათ შორის ურთიერთქმედება პოსტ-რომანტიკული ლიტერატურის არსებითი მახასიათებელია, რაც უფრო კომპლექსურ და მრავალშრიან ნარატიულ სტრუქტურას ქმნის.

იდილიური ქრონოტოპის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებია: თანამედროვე საზოგადოებისგან მოწყვეტილი სოფლური გარემო; წარსულის იდეალიზებული სურათი, სადაც დრო თითქოს გაჩერებულია; ადგილობრივების მიერ შენარჩუნებული წინაპართა ჩვევები და ღირებულებები, რაც ხაზს უსვამს ეროვნულ თვითმყოფადობას. რომანტიკული (იდილიური) ქრონოტოპი ულისეში ვლინდება იდეალიზებული წარსულის ნოსტალგიურ აღქმაში, რაც ხშირად ბუნების პეიზაჟებსა და პასტორალურ სცენებს უკავშირდება. რომანში ეს ქრონოტოპი თავს იჩენს პერსონაჟების მოგონებებსა თუ ოცნებებში, რაც თანამედროვე ურბანულ რეალობასთან კონტრასტს ქმნის და ნაწარმოების მხატვრულ ქსოვილს ამდიდრებს. ბახტინის თეორიის ჭრილში, დუბლინის ურბანული სივრცე რომანში იკითხება როგორც ისტორიული და სოციალური ცვლილებების ასპარეზი, სადაც ადამიანის ბუნების, თაობებისა და კლასობრივი ურთიერთობების ტრანსფორმაცია აისახება. ამავდროულად, ჯოისი ქმნის მიკროკოსმოსებს, როგორცაა, მაგალითად, პროტაგონისტის, ლეოპოლდ ბლუმის, სახლი ან სენდიმაუნტის სანაპირო, სადაც იდილიური ქრონოტოპის ნიშნები ცნაურდება.

რომანის ერთ-ერთი მთავარი პროტაგონისტი, სტივენ დედალოსი, შეიძლება მოვიაზროთ, როგორც მოდერნისტული რომანის რომანტიკული პერსონაჟი, რომელიც უოლტერ ბენიამინისე-

ულ Flâneur-ს მოგვაგონებს და მჭიდროდ უკავშირდება რომანტიკულ (იდილიურ) ქრონოტოპს, რაც მის შინაგან მონოლოგებში ვლინდება. რომანტიკული ქრონოტოპის ნიშნები განსაკუთრებით ნათლად იკვეთება რომანის მესამე ეპიზოდში „ტელემაქიადა“. პარიზული გამოცდილება და მოგონებები („პარიზი ზანტად იღვიძებს, მზის ცინცხალი შუქი მის ლიმონისფერ ქუჩებზე. ცვრიანი პურის გული, ვასაკასფერი აბჯინდა, მისი დილის საკმეველი, ჰაერს ელაციცება“ (ჯოისი, 2012, გვ. 43) ქმნის თითქმის იდილიურ სურათს, რომელიც კონტრასტშია დუბლინის რეალობასთან. დედის გარდაცვალება და სამშობლოში დაბრუნების მოტივი („დედა კვდება ჩამოდი მამა“ (ჯოისი, 2012, გვ. 43) კი სტივენს წარსულსა და ოჯახურ ფესვებთან აკავშირებს, რაც იდილიური ქრონოტოპის მნიშვნელოვანი ასპექტია. დუბლინის ქუჩებში მოხეტიალე სტივენი მერყეობს დუბლინის ლირიკულ პოეტად ყოფნისა და ქალაქიდან გაქცევის მისწრაფებებს შორის. ის ცდილობს, იპოვოს ბალანსი თავის კულტურულ ფესვებსა და მხატვრულ ამბიციებს შორის, რაც მის პერსონაჟს უფრო კომპლექსურს და მრავალშრიანს ხდის.

საინტერესოა კონტრასტი სტივენსა და ბლუმს შორის. მაშინ, როცა ბლუმი სარეკლამო აფიშებისა და საგაზეთო სტატიების საშუალებით აღიქვამს ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკურ ყოფას (მაგალითად, „კალიფოს“ ეპიზოდში *ფრიმენს ჯერნალის* ლოგოზე ირლანდიის ბანკის შენობის ამოცნობა), სტივენის მიერ ქალაქის აღქმა მჭიდროდ უკავშირდება ირლანდიის წარსულსა და კულტურულ მემკვიდრეობას, რაც მას რომანტიკულ იდეალებთან აახლოებს. მისი შინაგანი მონოლოგი ქმნის უნიკალურ ქრონოტოპს, სადაც წარსული და აწმყო, იდეალიზებული მოგონებები და მკაცრი რეალობა ერთმანეთს ერწყმის.

როგორც მოდერნისტული რომანის რომანტიკული პროტაგონისტი, სტივენ დედალოსი, თავისი პიროვნული განვითარების გზის ძიებაშია ჩართული. სამშობლოს ნოსტალგია, რომელიც საკუთარ შემოქმედებით შესაძლებლობებში დაექვევხლულ ახალგაზრდა პოეტს კოლონიურ დუბლინში აბრუნებს, სტივენის შინაგანი კონფლიქტის მნიშვნელოვანი ასპექტია. ეს ნოსტალგია ეხმიანება იდილიურ ქრონოტოპს, სადაც წარსული იდეალიზებულია და დრო თითქოს გაჩერებულია. ამავდროულად, ეს გრძნობა წინააღმდეგობაში მოდის მის სურვილთან, გაექცეს ამ გარემოს და იპოვოს საკუთარი ხმა, როგორც ხელოვანი. *ულისეში* იდილიური და ურბანული ქრონოტოპები ერთმანეთს ენაცვლება და ავსებს. ამგვარად იქმნება უნიკალური მხატვრული სამყარო, რომელიც წარსულის ნოსტალგიასაც ასახავს და თანამედროვე ცხოვრების კომპლექსურობასაც.

„დოკუმენტური ქრონოტოპი“ მე-19 საუკუნის რეალისტური და ნატურალისტური ლიტერატურის ტრადიციას უკავშირდება. იგი ვლინდება ყოველდღიური ცხოვრებისა და სოციალური გარემოს დეტალურ აღწერებში, რაც პერსონაჟებს რეალისტურ კონტექსტში წარმოაჩენს და მათ პირად ისტორიებს ფართო სოციო-ისტორიულ მოვლენებთან აკავშირებს. მისი მიზანია, მრავალშრიანი დროით-სივრცითი და სოციალური კონტექსტის შექმნით ფიქციურ სამყაროს რეალურ-ისტორიული მნიშვნელობა შესძინოს. იდილიური ქრონოტოპისგან განსხვავებით, „დოკუმენტური ქრონოტოპი“ კულტურულ დოკუმენტებს ეყრდნობა და არა ბუნების ციკლურ პროცესებს.

ულისეში ჯოისი ქმნის დოკუმენტურ ქრონოტოპს, სადაც დუბლინი წარმოდგენილია როგორც კულტურული და ისტორიული განვითარების სიმბოლო. მწერალი ქმნის დუბლინის ცოცხალ ტოპოგრაფიას, თუმცა, ამავე დროს, იგი ოსტატურად აერთიანებს ნატურალისტურ და მოდერნისტულ დისკურსებს. ნატურალისტური (დოკუმენტური) ქრონოტოპი *ულისეში* წარმოაჩენს ჯოისის უნარს, ზუსტად და დეტალურად ასახოს ურბანული სივრცე. მაგალითად, „მოხეტიალე კლდეების“ ეპიზოდში ავტორი სკრუპულოზური სიზუსტით აღწერს ქალაქის ქუჩებს, შენობებსა და ყოველდღიურ ცხოვრებას. ამგვარი მიდგომით ჯოისი ქმნის დუბლინის ცოცხალ, ნატურალისტურ პორტრეტს, რომელიც მკითხველს საშუალებას აძლევს თითქმის ფიზიკურად იგრძნოს ქალაქის ატმოსფერო და რიტმი. მაგალითად:

„la Maison Claire-ის გაპრანჭული მაღაზიის წინ ბრიალა ბოილანი მოქანავე, ჯეკ მუნის ნასვამ, ლიბერტიზისკენ მიმავალ სიძეს წააწყდა. ჯონ უაიზ ნოლანი ბ-ნ პაუერთან ერთად იმ დროს ჩამორჩა, როდესაც მარტინ კანინგამმა იდაყვზე წაავლო ხელი ტვიდის კოსტუმში გამოწყობილ კაცუნას, სწრაფი მერყევი ნაბიჯით მესაათე მიკი ენდერსონის მაღაზიის წინ რომ მიდიოდა. – ქალაქის კლერკის თანაშემწე კოჭრებმა შეაწუხა, უთხრა ჯონ უაიზ ნოლანმა ბ-ნ პაუერს. ჯეიმზ კევენას ღვინის სარდაფებისკენ გაუხვიეს. ცარიელი ეკიპაჟი ესექს-გეიტზე ელოდათ. მარტინ კანინგამი განუწყვეტლივ ლაპარაკობდა და წამდაუწუმ აჩვენებდა სიას, რომელსაც ჯიმი ჰენრიმ არც ერთხელ არ დახედა (ჯოისი, 2012, გვ. 241).

ნიკო ყიასაშვილი ამ პასაჟში ყურადღებას ამახვილებს ჯოისის მიერ ნახსენებ ლიბერტიზე – დუბლინის ღარიბთა უბანზე, რომლის სახელწოდებაც („თავისუფლება“) მწარე ირონიად ჟღერს, თუ გავითვალისწინებთ მის ამჟამინდელ მდგომარეობას. სახელი მიანიშნებს, რომ წარსულში ეს ადგილი განსაკუთრებული უფლებებით სარგებლობდა, მათ შორის – გარკვეული დამოუკიდებლობით სახელმწიფო ზედამხედველობისგან. ეს კონტრასტი წარსულსა და აწმყოს შორის კიდევ უფრო ამძაფრებს უბნის დღევანდელი მდგომარეობის ტრაგიკულობას.

თუმცა ჯოისის ოსტატობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ ზედაპირული აღწერით. ის ამ დეტალურ აღწერას, რათა აირეკლოს ფართო სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურულ-ინტელექტუალური ატმოსფეროს გადმოსაცემად იყენებს. რომანი სავსეა მინიშნებებით ირლანდიის ისტორიაზე, პოლიტიკურ მოვლენებსა და სოციალურ-ეკონომიკურ ძვრებზე. ზემოხსენებული „მოხეტიალე კლდეების“ ეპიზოდი გამორჩეულია თავისი უნიკალური ქრონოტოპული სტრუქტურით, რომელიც ნატურალისტურ და ჰიპერრეალისტურ ელემენტებს აერთიანებს.

მოდერნისტული რომანი ახლებურად ხედავს და გადაამუშავებს თვითრეფერენციულ ქრონოტოპს, რომელიც ეფუძნება სუბიექტურ გამოცდილებას. ამ მიდგომით, სამყარო წარმოდგენილია არა როგორც ობიექტური რეალობა, არამედ როგორც შთაბეჭდილებების ნაკადი, რომელიც მეხსიერების და სუბიექტური აღქმის მეშვეობით ხორციელდება. დროით-სივრცითი კოორდინატები აქ განისაზღვრება პირადი დაკვირვებებითა და ბიოგრაფიული დეტალებით. ამ ჭრილში, ქალაქთან ურთიერთობა შემოიფარგლება მხოლოდ სუბიექტური აღქმითა და ფსიქოლოგიური პროცესებით. დეკადენტური (თვით-რეფერენციული) ქრონოტოპი *ულისეში* აღრმავებს პერსონაჟების ფსიქოლოგიურ პორტრეტებს და ძირითადად სტივენ დედალოსის შინაგან მონოლოგებში ვლინდება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რომანში თვითრეფერენციული ქრონოტოპი დოკუმენტურ ქრონოტოპთან თანაარსებობს, რაც ესთეტიკურად მრავალფეროვან და კომპლექსურ სურათს ქმნის.

ულისეში დუბლინი წარმოდგენილია როგორც ამბივალენტური ურბანული სივრცე – ერთდროულად პროვინციული და თანამედროვე მასობრივი კულტურის კერა. ლეოპოლდ ბლუმის, როგორც თავისებური ფლანერი და სარეკლამო აგენტი, იდეალური დამკვირვებელია ამ გარემოში. მისი ცნობიერების ნაკადი, გაჯერებული რეკლამებით, გაზეთებითა და პოპკულტურის ფრაგმენტებით, მეოცე საუკუნის ევროპული მასობრივი კულტურის კრიტიკას აირეკლავს. ჯოისი ქმნის მდიდარ ურბანულ სემიოტიკურ სივრცეს, სადაც ყოველდღიური ობიექტები – რეკლამები, აფიშები, საგაზეთო სტატიები – ქალაქის მნიშვნელოვან ნიშნებად იქცევა. მიუხედავად სკრუპულოზური აღწერისა, ეს ყველაფერი გაფილტრულია ბლუმის სუბიექტურადქმნილ, რაც თანამედროვე ურბანული გამოცდილების მრავალმრიან სურათს ქმნის, სადაც ობიექტური რეალობა და სუბიექტური შთაბეჭდილებები მუდმივად ერწყმის ერთმანეთს. მაგალითად მოვიტან ბლუმის მოსაზრებას ქალაქების ისტორიული ხვედრის შესახებ:

„მთელი ქალაქი კვდება, მეორე მთელი ქალაქი ჩნდება. მერე ისიც მიდის: ახლა სხვა მოდის, მიდის. სახლები, სახლების წყება, ქუჩები, უსაშველო სიგრძის ქვაფენილები, აკოკო-ლავებული აგურები, ქვები, ხელიდან ხელში. ახლა ამისია, მერე იმისი. სახლის პატრონი არასოდეს კვდებაო, ამბობენ. სხვა იკავებს მის ადგილს როცა ამას მოიხმობენ. ადგილს ოქ-

როტი ყიდულობენ და მაინც მთელი ოქრო მათვე რჩებათ. რაღაცას თაღლითობენ. გროვდება ქალაქად, ცვდება საუკუნეთა განმავლობაში. პირამიდები ქვიშის უდაბნოში. პურიტა და ხახვით ამენებული. მონებმა ჩინეთის კედელი. ბაბილონი. დარჩა დიდი ქვები. მრგვალი კოშკები. ქვა-ლორდი, დანგრეული შემოგარენი, ნაუცბათევად აგებული. კერუენის სოკო-სახლები, ქარით ნაშენი. ღამის თავშესაფარი“ (ჯოისი, 2012, გვ 158).

ერთი მხრივ, რომანი ფოკუსირდება თანამედროვე კოლექტიური ურბანული გამოცდილებისა და მასობრივი საზოგადოების კვლევაზე. მეორე მხრივ, ჯოისი ქმნის ინდივიდუალური აღქმის, ემოციებისა და სუბიექტური გზავნილების იმპრესიონისტულ სურათებს, რომლებიც პერსონაჟების შინაგან სამყაროს ეფუძნება. ამგვარად, რომანი აბალანსებს თვითრეფერენციულობასა და რეალისტურ, ზოგადსოციალურ და კულტურულ კონტექსტს.

ავანგარდული ხედვა რეალობის ნაწილების რთულ და დინამიკურ შერწყმას გვთავაზობს, ქმნის ხელოვნურ კოლაჟს. ეს ახალი ხედვა ფრაგმენტირებულ რეალობას გვთავაზობს, რაც საბოლოოდ ჰიპერრეალურ ქრონოტოპს ქმნის. ავანგარდული ხელოვნების მიერ აღწერილი რეალობის აღქმის პროცესები არ არის მხოლოდ ნარკოტიკული ან ნევროზული მდგომარეობის ასახვა. ისინი მიზანმიმართულადაა კონსტრუირებული ტექსტში ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალური მოვლენების წარმოსაჩენად.

ჰიპერრეალისტური (ავანგარდული, მოდერნისტული) ქრონოტოპი *ულისეში* ჯოისის ნოვატორული სტილის კულმინაციაა. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა „კირკეს“ ეპიზოდში, სადაც ავტორი ანგრევს ტრადიციულ ნარატიულ სტრუქტურებს, შეგნებულად ურევს რეალურსა და არარეალურს. ამ ქრონოტოპის მეშვეობით ჯოისი ქმნის სიურრეალისტურ ეფექტს, სადაც რეალობა და ჰალუცინაცია ერთმანეთში ირევა, რაც მკითხველს სთავაზობს უნიკალურ, ავანგარდულ ლიტერატურულ გამოცდილებას და მოდერნიზმის ესთეტიკურ პრინციპებსასახავს. „კირკეს“ ეპიზოდი *ულისეში* უნიკალურია თავისი კომპლექსური ქრონოტოპული სტრუქტურით, რომელიც აერთიანებს დეკადენტურ და ჰიპერრეალისტურ ელემენტებს. ეს ეპიზოდი მკვეთრ კონტრასტს ქმნის „მოხეტიალე კლდეების“ ნატურალისტურ აღწერებთან, რადგან აქ დუბლინი ფანტასმაგორიულ სივრცედ გარდაიქმნება. დეკადენტური ქრონოტოპი ვლინდება პერსონაჟების შინაგანი სამყაროს სიმბოლურ-მითიურ და ჰალუცინაციურ ასახვაში. ეს საშუალებას აძლევს ჯოისს, ჩაუღრმავდეს პერსონაჟების ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას და წარმოაჩინოს მათი ქვეცნობიერი იმპულსები და ფანტაზიები.

ბლუმის კომერციულ ურბანულ სივრცეში ხეტიალისას მიღებული შთაბეჭდილებები და ამ ტოპოსით გაღვიძებული სევდიანი მოგონებები (შვილდაკარგული მამისა და თვითმკვლეელი მამის მის სტატუსი, უმიწაწყლობის, უსამშობლობის, გაუცხოების გაუცხოებინებელი განცდა, ადიულტერის ეჭვი და სხვა) კულმინაციურ წერტილს აღწევს რომანის ფანტასმაგორიულ ეპიზოდში „კირკე“, რომელიც პერსონაჟის არაცნობიერის სიმბოლურ დრამატიზაციას გვთავაზობს და სადაც „*ჯოისი იყენებს სიზმრისეულ მეთოდს იმის სიმბოლიზებისთვის, რაც ბლუმის ცნობიერი დონის მიღმა ჩაბუდებული*“ (ყიასაშვილი, 2012, გვ. 837). ამ ერთდღიანი თავგადასავლის განმავლობაში ბლუმის ფარული დაკვირვებები და ფანტაზიები ხაზს უსვამს მამისა და შვილის ურთიერთობის მნიშვნელობას. ეს თემა თანდათან იძენს უნივერსალურ, მითოლოგიურ მნიშვნელობას. მე-20 საუკუნის დასაწყისის დუბლინი გარდაიქმნება მითოპოეტურ სივრცედ, სადაც დრო და ადგილი ერთმანეთს ერწყმის სიმბოლური მნიშვნელობებით დატვირთულ გარემოში.

ქრონოტოპული კონფიგურაციების ანალიზისას ყურადღება უნდა იქნეს გამახვილებული იმ დიქოტომიაზე, რომელსაც რომანის მრავალშრიანი მხატვრული სტრუქტურის ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო პოლუსის – დიაქრონიულის/ისტორიულისა და სინქრონულის/მითოსურის □ დამაბული დიალექტიკური ურთიერთმიმართება ქმნის. „მოხეტიალე კლდეების“ ეპიზოდი რომანის

დიაქრონიული/ისტორიული პოლუსია მაშინ, როცა „კირკეს“ და „პენელოპეს“ ეპიზოდები სინქრონულ/მიტოსურ პოლუსს განასახიერებენ.

ეს დიქოტომია ნათლად ჩანს „მოხეტიალე კლდეების“ და „კირკეს“ ეპიზოდების შედარებისას. „მოხეტიალე კლდეების“ ეპიზოდში ნატურალისტური სიზუსტით აღწერილი დუბლინის ურბანული სივრცე, რომელიც ფართო სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ-ინტელექტუალურ პრობლემატიკას აირეკლავს, მკვეთრ კონტრასტს ქმნის „კირკეს“ ეპიზოდის სიმბოლურ-მიტიურ, ჰალუცინაციურ განზომილებასთან – დუბლინის წარმოსახვითი ხატის სპეციფიკას სწორედ თხრობის ნატურალისტური/კონკრეტულ-ისტორიული და წარმოსახვითი/უნივერსალურ-მიტოსური პლასტების სინთეზი განსაზღვრავს.

ამ სინთეზის კულმინაციას ვხედავთ „პენელოპეს“ ეპიზოდში, სადაც ჯოისი კიდევ უფრო შორს მიდის ქრონოტოპის ტრანსფორმაციის თვალსაზრისით. „პენელოპეს“ ეპიზოდში მწერალი აღწევს დროისა და სივრცის საზღვრების წაშლას, რაც ჰიპერრეალისტური ქრონოტოპის მახასიათებელია. ამავე დროს, ეს ტექნიკა იწვევს დროის „სპატიალიზაციას“ – მითოპოეტიკური ქრონოტოპის შექმნას, რაც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც რომანტიკული ქრონოტოპის ელემენტი. ამგვარად, „პენელოპეს“ ეპიზოდი ასახავს ავანგარდული ხედვის დიქოტომიურ საწყისთა სინთეზს – ჰიპერრეალობასა და მითოპოეტიკურ განზომილებას. ჯოისი ამით აღწევს დროისა და სივრცის საზღვრების მითოგენეზის და ერთგვარ მითო-ჰიპერრეალურ ქრონოტოპს ქმნის.

მოდერნისტულ პროზაში, როგორც წესი, თავს იჩენს მხატვრულ ქსოვილში დროის გაყინვა-შეჩერების ან/და მისი გაუქმების მცდელობა, რაც დროის სივრცედ ქცევას/სპატიალიზაციას-მოდერნისტული ნაწარმოების სივრცულ ფორმას განაპირობებს. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით თვალსაჩინოა *ულისეში*, სადაც დროისა და სივრცის ტრადიციული აღქმა რადიკალურად ტრანსფორმირდება. რომანში მრავლად გვხვდება დროის კრისტალიზაციის მაგალითები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია „პროტევის“ ეპიზოდი, სადაც სტივენ დედალოსის ცნობიერების ნაკადი დროის წრფივ აღქმას არღვევს და წარსული, აწმყო და მომავალი ერთმანეთში ირევა.

ულისეში დრო და სივრცე ხშირად წარმოდგენილია როგორც პერსონაჟების, განსაკუთრებით კი ლეოპოლდ ბლუმის და სტივენ დედალუსის, სუბიექტური აღქმის განზომილებები. ფაქტობრივად, მკითხველს საქმე აქვს არა ობიექტურ დრო-სივრცესთან, არამედ პერსონაჟების სუბიექტური პერცეფციის ჭრილში კონსტრუირებულ ტემპო-სპატიალურ განზომილებებთან. დრო და სივრცე, თავის მხრივ, მნიშვნელოვანწილად ახდენს პერსონაჟების ცნობიერების სტრუქტურირებას. მაგალითად, „კირკეს“ ეპიზოდში ბლუმის ჰალუცინაციებში ისეა მოვლენები და შთაბეჭდილებები ერთმანეთში არეული, რომ ძნელია განვასხვაოთ, თუ რა ხდება რეალურად და რა არის პერსონაჟის ფანტაზიის ნაყოფი. ეს ეპიზოდი განსაკუთრებით კარგად აჩვენებს, თუ როგორ ირღვევა დროისა და სივრცის ჩვეული საზღვრები მოდერნისტულ ნარატივში.

გარდა ამისა, აღსანიშნავია გზისა და შეხვედრის ქრონოტოპი, რომელიც გვხვდება ლიტერატურის ისტორიის ყველა ეტაპზე, ანტიკური ხანიდან თანამედროვე ლიტერატურამდე, რაც მიუთითებს მის უნივერსალურ ხასიათსა და მნიშვნელობაზე სიუჟეტის კონსტრუირებაში. ბახტინის თანახმად, გზისა და შეხვედრის ქრონოტოპი დრო-სივრცული ერთიანობის ერთ-ერთ საუკეთესო გამოხატულებას ლიტერატურაში (Bakhtin, 1981, p.98). ამ ქრონოტოპის ცენტრალური როლი ნაწარმოების ფაბულასა და ნარატიულ სტრუქტურაში განაპირობებს მის მნიშვნელოვან ესთეტიკურ და სტრუქტურულ ფუნქციას.

ამ თვალსაზრისით, *ულისეში* შეხვედრის მოტივი არსებითი სტრუქტურული და თემატური ელემენტია, რომელიც დროისა და სივრცის ერთიანობას ასახავს. ეს თვალნათლივ ჩანს ბლუმისა და სტივენ დედალოსის შეხვედრებში დუბლინის ქუჩებში. შეხვედრის მოტივი არ არის იზოლირებული, არამედ ინტეგრირებულია ნაწარმოების ფართო დრო-სივრცით განზომილებაში, რომელიც თხრობის სტრუქტურას განსაზღვრავს.

ჯოისი იყენებს როგორც ნატურალისტურ/ისტორიულ, ასევე წარმოსახვით/მიტოსურ პლასტებს, რაც დუბლინის უნიკალურ ლიტერატურულ პორტრეტს ქმნის. საბოლოოდ, ჯოისის მიერ შექმნილი დუბლინის სახე არის არა მხოლოდ კონკრეტული ქალაქის პორტრეტი, არამედ უნივერსალური ურბანული გამოცდილების მეტაფორა, რომელიც ასახავს მე-20 საუკუნის დასაწყისის ადამიანის რთულ და წინააღმდეგობრივ დამოკიდებულებას ქალაქურ გარემოსთან. შედეგად, ჯოისის ტექსტი გვიხატავს რეალობის მრავალშრიან ხატს, სადაც ერთმანეთს ერწყმის სხვადასხვა დროითი და სივრცითი განზომილება, სოციალური პროცესები და ინდივიდუალური აღქმები. ეს მიღწეულია იდილიური, რომანტიკული, რეალისტური და მოდერნისტული ქრონოტოპების ურთიერთგადაკვეთითა და სინთეზით, რაც ქმნის ფუნდამენტურად ახალ, ჰიპერრეალურ ხედვას. ამგვარი პოლიქრონოტოპური მიდგომა მოდერნისტული და ავანგარდული ლიტერატურისთვის დამახასიათებელი რეალობის ფრაგმენტული და მრავალშრიანი გამოსახვის სიღრმისეული შესწავლის საშუალებას იძლევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ყიასაშვილი, ნიკო. (2012). კომენტარები. ჯოისი, ჯეიმზ. *ულისე*. მთარგმნელი ნიკო ყიასაშვილი. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ჯოისი, ჯეიმზ. (2012). *ულისე*. მთარგმნელი ნიკო ყიასაშვილი. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- Bakhtin, Mikhail. (1990). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Ed. Michael Holquist. Trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. 1981. Austin: University of Texas Press.
- Keunen, B. (2001). The plurality of chronotopes in the modernist city novel: The case of Manhattan Transfer. *English Studies: A Journal of English Language and Literature*, 82(5), 420–435.

References:

- Bakhtin, Mikhail. (1990). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Ed. Michael Holquist. Trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. 1981. Austin: University of Texas Press.
- Joisi, Jeimz. (2012). *Ulyse*. Mtargmneli Nik'o Q'iasashvili. [Ulysses. Translated by Niko Kiasashvili]. Tbilisi: Bak'ur Sulak'auris gamomtsemloba.
- Keunen, B. (2001). The plurality of chronotopes in the modernist city novel: The case of Manhattan Transfer. *English Studies: A Journal of English Language and Literature*, 82(5), 420–435.
- Q'iasashvili, Nik'o. (2012). K'oment'arebi. Joisi, Jeimz. *Ulyse*. Mtargmneli Nik'o Q'iasashvili. [Commentaries. Joyce, James. Ulysses. Translator Niko Kiasashvili]. Tbilisi: Bak'ur Sulak'auris gamomtsemloba.